

Orientální ústav a československé pronikání do Orientu 1928–1938. Stipendia hospodářského odboru¹

ADÉLA JŮNOVÁ MACKOVÁ

ABSTRACT: The Oriental Institute and Czechoslovak Penetration into the Orient Between 1928–1938. The Economics Department Scholarship

The study focuses on Czechoslovak economic penetration into the Orient in the 1920s and 1930s presented as a special case of the Oriental Institute, namely the Economics Department of the Oriental Institute. The Economics Department of the Oriental Institute focused on the infrastructure that was created to help Czechoslovak firms penetrate Oriental markets. The Oriental Institute prepared a list of Czechoslovak export firms that exported to the Orient and financed graduates or merchants who planned to explore markets, gain experience in cooperation with foreign firms or work as commissioners for Czechoslovak exporters. A few examples show the praxis of this kind of funding and the interconnection of this system with the funding possibilities of the Czechoslovak Export Institute and the Economics Institute of ČAVU.

KEY WORDS: Oriental Institute – Czechoslovak Export Institute – Funding – Export – Travelling – Orient

CONTACTS: Mgr. Adéla Júnová Macková, Ph.D., Masarykův ústav a Archiv Akademie věd ČR, v.v.i., Gabčíkova 2362/10, 182 00, Praha 8, mackovija@volny.cz

Československo a jeho zájmy v Orientu v meziválečném období stály poměrně dlouho stranou vědeckého výzkumu. V rovině politické představoval Orient pro československé zájmy nedůležitou oblast, která byla navíc pod silným vlivem Velké Británie a Francie, ale i Německa a SSSR. Vzájemné vztahy první republiky s Blízkým a Dálným východem jsou zachytitelné především v oblasti hospodářské. Českoslovenští vývozcí hledali nová odbytiště pro své výrobky a Orient představoval zajímavou oblast pro vývoz lehkého (především ve dvacátých letech) i těžkého (hlavně ve třicátých letech) průmyslu.

Orient byl však zároveň oblastí neznámou, vzdálenou a jen velmi složitě byly s jednotlivými státy navazovány styky diplomatické (kde svou roli hrály i finanční možnosti ministerstva zahraničních věcí) a hospodářské. Poznání této oblasti mělo za úkol hned několik institucí. O první informace se počátkem dvacátých let zasloužilo ministerstvo průmyslu, obchodu a živností, které vysílalo na kratší pobyty své zpravodaje na Blízký východ za účelem získání informací o místních trzích, dopravě, možnostech prodeje atd. Dalšími významnými institucemi (kromě jednotlivých konzulátů a vyslanectví zasílajících průběžně zprávy ministerstvu zahraničních věcí), které se podílely na získávání důležitých informací o Orientu, byly Orientální ústav a Exportní ústav československý. Orientální ústav působil v roli instituce podporující hospodářské pronikání do Orientu a kulturní styky odborníků

¹ Studie vznikla s podporou na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace RVO: 67985921.

již od konce dvacátých let. Exportní ústav měl na starosti především vysílání dlouhodobých obchodních zpravodajů do jednotlivých zemí, kde většinou působili jako komisionáři československých firem a zároveň podávali zprávy pro Exportní ústav, který je pak otiskoval ve svém časopise Světový obchod.

Orientální ústav byl založen zákonem ze dne 22. ledna 1922 o zřízení Ústavu Slovanského a Orientálního. Ve druhém paragrafu byla charakterizována jeho činnost: „*Orientální ústav jest samostatný a samosprávný ústav se sídlem v Praze, jehož účelem jest pěstovati a budovati vědecké a hospodářské styky s Orientem.*“² Počátky fungování ústavu byly značně problematické³ a teprve od roku 1928 můžeme hovořit o řádné činnosti Orientálního ústavu. V roce 1929 došlo, z praktických důvodů, k rozdělení na dva odbory, hospodářský a kulturní. Trvalo však další rok, než mohl ústav přesídlit z provizorních prostor ve Veletřzním paláci do svého vlastního sídla v Lobkovickém paláci. V roce 1930 byly schváleny stanovy, které velmi podrobně určovaly pracovní zaměření obou odborů: „*účelem jest poznávati Orient vědecky po všech stránkách, vychovávat odborné pracovníky a na tomto podkladě budovati kulturní a hospodářské styky republiky Československé se zeměmi Orientu.*“⁴ Orientální ústav se měl stát především pracovní základnou pro vědce zabývající se zeměmi Orientu a místem, kde by se ve speciálně zaměřené knihovně shromažďovala odborná literatura a informace o této oblasti. Zároveň se měl podílet na osvětové činnosti a to jak pořádáním přednášek, či výstav, tak vlastní produkcí vědeckých knih, článků a periodik. V bodu 2, část c se pak výslovně stanovuje nutnost výzkumných cest do Orientu: „*pořádati nebo podporovati výpravy, zájezdy a studijní cesty do Orientu neb z Orientu do ČSR za účelem vědeckým neb za účelem kulturního nebo hospodářského sblížení, vysílati odborníky na studijní cesty nebo k odbornému bádání všeho druhu a navazování kulturních a hospodářských styků s Orientem.*“⁵

Stipendia hospodářského odboru

Hospodářský odbor Orientálního ústavu se svou činností zaměřil na vytvoření infrastruktury pro hospodářské pronikání československých firem do Orientu.⁶ Od roku 1928 budoval přehled československých exportérů, kteří chtěli vyvázet své zboží do Orientu, a za pomoci zastupitelských úřadů⁷ získával seznamy československých krajanů, kteří by mohli být těmto firmám nápomocni. Vznikaly též soupisy zahraničních institucí, se kterými by Orientální ústav mohl spolupracovat. Neméně důležité bylo budování vlastní, speciálně zaměřené knihovny, ve které byly shromažďovány i oficiální statistické údaje týkající se exportu a vystěhovalectví.

2 Sb. z. a n., č. 27, ze dne 10. února 1922. Zákon ze dne 22. 1. 1922 o zřízení Ústavu Slovanského a Orientálního.

3 Ústav sídlil v provizorních prostorách, řádní členové byli jmenováni až v roce 1927. K počátkům československé orientalistiky a Orientálního ústavu viz např. Hana NAVRÁTILOVÁ – Roman MÍŠEK, *Alois Musil and the rise of Czech Oriental studies*, in: Archiv Orientální, Quarterly Journal of African and Asian Studies. 2002, roč. 70, č. 4, s. 558–564.

4 *Stanovy a jednací řád Orientálního ústavu v Praze*, Praha 1931, s. 3.

5 *Stanovy a jednací řád Orientálního ústavu v Praze*, Praha 1931, s. 4.

6 Orientem bylo v tomto případě vymezeno území Asie bez SSSR, severní a střední Afrika a Oceánie. Viz A AV ČR, fond Orientální ústav, k. č. 12.

7 V roce 1928 však příliš mnoho československých zastupitelských úřadů v Orientu nebylo, a pokud ano, tak spíše ve formě honorárního konzulátu. Adéla JŮNOVÁ MACKOVÁ – Hana NAVRÁTILOVÁ – Lucie STORCHOVÁ – Hana HAVLŮJOVÁ – Libor JŮN, *Českoslovenští vědci v Orientu*, I. díl, Praha 2012, s. 33–49. a Jindřich DEJMEK, *Diplomacie Československa*, I. díl, Praha 2013.

V roce 1930 a 1931 probíhal kurs „hospodářských cvičení“, který byl veden z praktických důvodů v anglickém jazyce. „*Přímý popud ku konání těchto cvičení byl dán dvěma požadavky zájemců o usazení se v orientě. Byly to především časté dotazy o vhodnosti té či oné země pro navazování obchodních styků a vyhlídkách v ní. Dále dotazy, kde a jak se zdokonaliti v angličtině. Nejbližší zemí, v níž by bylo možno projíti komerční praxi, především se zřetelem k jazykovému zdokonalení, jest velká Británie.*“⁸ Kurs byl zaměřen jak na přehled hospodářského vývoje jednotlivých zemí, tak na odbornou průpravu hospodářského názvosloví.

Vzhledem k jazykovému zaměření byly přednášky orientovány též primárně na státy Orientu, které měly angličtinu jako úřední jazyk či používaly angličtinu při obchodních stycích – britské mandáty a kolonie v Asii a v Africe, dále Japonsko, Čína, Siam a Filipíny. Kursy probíhaly v sobotu odpoledne a zúčastnilo se jich třináct posluchačů (dokončilo deset). Závěrečné přednášky, které posluchači přednesli na základě zpracovaných témat, dokládají mnohem větší důraz kurzu na Dálný než na Blízký východ, což bylo způsobeno především nedostatkem odborných publikací a neznalostí zemí Blízkého východu a jejich hospodářských poměrů. Přednášky se osvědčily a probíhaly pak po celá třicátá léta 20. století. Žadatelé o stipendium měli větší šanci k jeho získání právě po absolvování těchto kursů, pokud se svou prací osvědčili.

Orientální ústav též oslovoval obchodní akademie po celém Československu, aby své absolventy informovaly o možnosti zapojit se do vytváření obchodní infrastruktury Československa v Orientu. Navázal spolupráci i s Vysokou školou obchodní, kde prof. Jaroslav Šlemer, činný člen Orientálního ústavu od roku 1927, vybíral nadané studenty pro nabízená místa dobrovolníků od zahraničních firem. Orientální ústav zároveň rozesílal nabídky na zastoupení v Orientu jednotlivým firmám. V ideálním případě měl mladý absolvent odcestovat do Orientu za pomoci stipendia hospodářského odboru, které by mu umožnilo zorientovat se v novém prostředí, získat zájemce o určitý typ zboží a nadále pracovat jako komisionář pro československé firmy, se kterými navázal obchodní kontakty již v Československu. Další variantou bylo stipendium, jež umožnilo získat praxi a jazykové znalosti u zahraniční firmy podnikající v Orientu a následné osamostatnění, většinou ve formě komisionářské činnosti. Posledním typem žádostí byla naplánovaná obchodní cesta za účelem prozkoumání trhu a navázání kontaktů s novými firmami.

Stipendia hospodářského odboru byla udělována od roku 1929. V letech 1929–1939 byla přidělena stipendia a bezúročné půjčky 38 žadatelům⁹ (pouze jediné stipendium získala žena, pět nebylo z různých důvodů využito). Na tyto podpory bylo uvolněno celkem 623 548 Kč, z toho připadlo 492 114 Kč na stipendia a 131 434 Kč na bezúročné půjčky. Podle geografického rozdělení přidělených stipendií a půjček můžeme říci, že preference se odvíjely spíše od podaného projektu než od vybraných států. Podpora směřovala především do Afriky a Asie (výjimku tvoří dvě stipendia, jedno udělené pro komisionáře do Albánie a jedno do Holandska za účelem získání praxe pro budoucí podnikání v holand-

8 AV ČR, fond Orientální ústav, k. č. 12, inv. č.35, č. 22/2. Materiály ze schůzí hospodářského odboru 1931. Zpráva o dosavadní činnosti hospodářského odboru Orientálního ústavu, 5. června 1931. Příloha: Zpráva o kursu hospodářských cvičení v Orientálním ústavě za období 1930/31.

9 AAVČR, fond Orientální ústav 1928–1952, k. č. 12, inv. č. 36, č. 30. Stipendia všeobecně. Seznamy stipendistů 1929–1939. Z těchto 38 stipendií jich je 36 zaznamenáno v soupisu stipendií, dvě jsou dohledatelná pouze ve zprávách ze schůzí hospodářského odboru a 37 stipendistů má dochované osobní spisy. Velmi povšechný přehled stipendií viz též Věstník Orientálního ústavu v Praze za desetiletí 1928–1938, Praha 1938, s. 58–59. Zaznamenáno je jen 27 stipendistů.

ských koloniích), 15 jich bylo určeno pro československé hospodářské pronikání do Afriky (Maroko, Alžírsko, Tunisko, severní a jižní Afrika bez upřesnění, Johannesburg a Kapské město, Habeš, Senegal, Keňa), 9 na Blízký a Střední východ (Turecko, Egypt, Palestina Libanon, Syrie, Írán, Irák), 12 na Dálný východ (Indočína, Čína, Indie, Siam, Hongkong, Filipíny). Některá udělená stipendia zůstala nevyužita, například když se žadatelé nepodařilo realizovat nástup na domluvené místo u zahraniční firmy – František Chmelík neodjel v roce 1932 do Íránu¹⁰ či jako u případu Ing. Kněžourkové¹¹, která jako jediná žena dostala v roce 1930 přiděleno stipendium do Maroka a nevyužila je v důsledku úrazu. Zajímavá je též žádost Ing. Ervína Mandelíka, která byla podána a schválena během měsíce února 1930. Orientální ústav byl ochoten poskytnout na studijní výpravu tříletné expedice do Habeše 25 000–30 000 Kč, ovšem rozpočet expedice se pohyboval kolem 250 000 Kč. Tento finanční rozdíl pravděpodobně znamenal zánik celého podniku.¹²

Stipendia hospodářského odboru byla velmi často doplňována ještě žádostmi o podporu u Ministerstva průmyslu, obchodu a živností, Národohospodářského ústavu při ČAVU¹³ a od poloviny třicátých let 20. století též u Exportního ústavu československého.¹⁴ Mnohdy bylo udělení stipendia přímo podmíněno získáním dalších financí u jedné z těchto institucí. Např. stipendium ve výši 15 000 Kč schválené pro J. Bžocha za účelem obchodního působení na Filipínách bylo podmíněno získáním další částky u Exportního ústavu československého.¹⁵

Kromě stipendií uděloval Orientální ústav i bezúročně půjčky, jejichž splatnost byla rozdělena na několik let a většinou tato půjčka navazovala na udělené stipendium. Například Franz Babel dostal v roce 1932 stipendium na usazení se v Egyptě a získání zkušeností na egyptském trhu pro svou budoucí samostatnou komisionářskou činnost a hned rok poté mu byla schválena bezúročná půjčka v částce 15 000 Kč, kterou měl splatit během čtyř

10 A AVČR, fond Orientální ústav 1928–1952, k. č. 12, inv. č. 35, č. 22/5. Materiály ze schůzí hospodářského odboru 1934. Schůze členů ze dne 1. října 1934.

11 A AVČR, fond Orientální ústav 1928–1952, k. č. 12, inv. č. 37, č. 31. Stipendia, Josefa Kněžourková.

12 A AVČR, fond Orientální ústav 1928–1952, k. č. 13, inv. č. 37, č. 31. Stipendia, Ervín Mandelík.

13 A AVČR, fond Orientální ústav 1928–1952, k. č. 12, inv. č. 37, č. 30. Stipendijní záležitosti všeobecně. Národohospodářský ústav při ČAVU. Zprávy o stipendistech z roku 1935. II. Stipendia z let dřívějších. Stipendia Orientálního ústavu v kombinaci s podporou Národohospodářského ústavu získaly do roku 1935 pouze dva žadatelé. Ing. Rudolf Staněk z Prahy získal v roce 1934 stipendium Orientálního ústavu ve výši 20 000 Kč a od Národohospodářského ústavu dalších 30 000 Kč na vybudování kolektivního zastoupení pro čl. exportní firmy. O své činnosti podal v roce 1935 zprávu a přiložil návrh na organizaci čl. exportu.

Zdeněk V. Nosek, obchodní zástupce, ve Slaném, získal od Orientálního ústavu stipendium v roce 1934 ve výši 10 000 Kč a v roce 1935 mu bylo navýšeno na 25 000 Kč. Národohospodářský ústav mu uvolnil v roce 1934 10 000 Kč na, vybudování vývozní organizace čl. exportních firem do Jihoafrická unie, podal „*8 zajímavých a velmi uspokojivých zpráv.*“ Stipendium bylo zvýšeno v roce 1935 o 15 000 Kč.

14 NA, fond Exportní ústav, Praha 1935–1944, k. č. 41, inv. č. 44. Seznamy stipendistů v cizině. Seznamy placených exponentů Exportního ústavu československého se dochovaly z let 1935–1937. V roce 1935 dostalo podporu 7 stipendistů, kteří měli zároveň stipendium od Orientálního ústavu – Jan Vlach, Zdeněk Nosek, Jan Fráňa, Miloš Kuna, Antonín Penc, Jan Žalud a Hanz Tenschert. V roce 1936 pak tuto podporu získali Zdeněk Nosek, Jan Fráňa, Miloš Kuna, Antonín Penc, Jan Bžoch a Ladislav Pelzlbauer. Tato skupina měla stipendium ještě v roce 1937 v lednu, u některých stipendistů se zachovala i výše měsíční podpory (Nosek 400 Kč, Kuna 2 500 Kč, Bžoch 3 250 Kč a Pelzlbauer 500 Kč). Od jara 1937 pak ke stipendistům náleželi ještě Karel Adler a Karel Čermák.

15 A AVČR, fond Orientální ústav 1928–1952, k. č. 12, inv. č. 35, č. 22/7. Materiály ze schůzí hospodářského odboru 1936. Schůze výboru ze dne 13. března 1936.

let.¹⁶ Některá stipendia zahrnutá do seznamu stipendistů¹⁷ hospodářského odboru jsou ve zprávách ze schůzí hospodářského odboru uváděna pouze jako bezúročná půjčka, někdy datované o rok později než stipendium uvedené v seznamech. V osobních spisech stipendistů je pak značně rozkolísaná terminologie – půjčka, bezúročná půjčka či stipendium ve formě zápůjčky. Datace se shoduje se zápisy ze schůzí. Můžeme tedy téměř s jistotou pokládat finance poskytnuté v roce 1937 Karlovi Adlerovi (jižní Afrika, 15 000 Kč), Josefu Handlovi (Keňa, 20 000 Kč) a Karlu Čermákovi (jižní Afrika, 15 000 Kč) a v roce 1938 Ludvíku Kalvodovi za půjčku. I přes to, že se nejednalo o stipendium (které ovšem též podle smlouvy uzavřené při převzetí částky mělo být vráceno v případě, že se žadatelí povede dobře), jsou všichni ve zprávách ze schůzí členů hospodářského odboru vedeni stejně jako ostatní stipendisté Orientálního ústavu a jako oni podávali též zprávy o trhu a pomáhali československým exportérům navazovat kontakty v zahraničí.¹⁸ Pravděpodobně se jednalo o podobnou záležitost, jako byla půjčka pro Ing. Otto Samce schválená roku 1930. Ucházel se o zastupování firmy Ba'ra v Indočíně a na dobu, než vyjedná první obchody a dostane provizi, potřeboval půjčit provozní kapitál, který se zavázal vrátit.¹⁹

Zájemci o podporu na získání praxe u zahraniční společnosti, založení firmy v Orientě či na komisionářské zastupování československých firem se obraceli písemně na hospodářský odbor Orientálního ústavu. Formulář pro žádost o toto stipendium byl vytvořen podle předlohy formuláře ministerstva průmyslu, obchodu a živností určeného pro jednoroční obchodní praxe v cizině.²⁰ Některé žádosti se dochovaly na tištěném formuláři, některé jen kopírovaly povinné údaje o vzdělání, jazykové průpravě, majetku a praxi. Žadatel též připravil návrh pro svou práci v Orientu a přibližný rozpočet. Popisy těchto projektů jsou velmi odlišné, některé jen stručně konstatují důvod a základní obrysy plánované činnosti²¹, jiné velmi rozsáhle popisují možnosti pronikání na určitý trh a své spojení s různými československými firmami.

Pokud porovnáme údaje z osobních spisů žadatelů o stipendium, kteří uspěli, dojdeme k velmi zajímavému obrazu osoby, jež se dle členů hospodářského odboru hodila pro exportní činnost v Orientu. Vzhledem k dotazníkům zasílaným na různé obchodní akademie v Československu a ke spolupráci s profesorem Jaroslavem Šlemrem, vystudovala většina stipendistů obchodní akademii nebo Vysokou školu obchodní v Praze. Jejich jazykové znalosti začínaly u němčiny, angličtiny a často též francouzštiny, někteří ovládali i jazyky orientální, hlavně ti, kteří již v cizině působili u nějaké zahraniční firmy. Podle typu praxe můžeme tuto skupinu rozdělit na tři části. První část zahrnuje osoby, které po skončení středního nebo vysokoškolského vzdělání žádali o stipendium, jež by jim umožnilo projít praxí u zahraniční firmy a následně si založit podnik vlastní. Další skupinu tvořily osoby, které již u zahraniční firmy působili, většinou měly mnohaleté zkušenosti s exportem

16 A AVČR, fond Orientální ústav 1928–1952, k. č. 12, inv. č. 35, č. 22/4. Materiály ze schůzí hospodářského odboru 1933. Schůze členů ze dne 3. března 1933.

17 A AVČR, fond Orientální ústav 1928–1952, k. č. 12, inv. č. 36, č. 30. Stipendia všeobecně. Seznamy stipendistů 1929–1939.

18 A AVČR, fond Orientální ústav 1928–1952, k. č. 12, inv. č. 22/8. Materiály ze schůzí hospodářského odboru 1937 a inv. č. 22/11. Materiály ze schůzí hospodářského odboru 1940.

19 A AVČR, fond Orientální ústav, k. č. 13, inv. č. 37, č. 31. Stipendia, Otto Samec. Hospodářský odbor mu schválil půjčku 20 000 Kč. Zůstala nakonec nevyužita z rodinných důvodů a ke stejné žádosti podané v roce 1937 se již nedochovalo vyjádření výboru hospodářského odboru.

20 A AVČR, fond Orientální ústav 1928–1952, k. č. 12, inv. č. 37, č. 30. Stipendijní záležitosti všeobecně. Formulář ministerstva průmyslu, obchodu a živností na stipendium pro jednoroční obchodní praxi v cizině.

21 Viz např. A AVČR, fond Orientální ústav, k. č. 12, inv. č. 37, č. 31. Stipendia, Josef Kučera.

z Evropy do Orientu, ale neměly dost velký kapitál, aby mohly začít soukromě podnikat. Třetí pak tvořily osoby se zkušenostmi u domácích firem nebo u zahraničních firem v Evropě, které neznaly Orient z vlastní zkušenosti a žádaly o podporu k vykonání průzkumné obchodní cesty, aby poznaly orientální trhy a vytvořily si představu, jaké zboží by mohly z Československa vyvážet. Stipendisté žádali o podporu většinou jednotlivě, ale například v roce 1935 se Jan Fráňa a Jaromír Šenk rozhodli spojit pro svou komisionářskou činnost v Senegal a stipendium využít společně.²² Někteří žádali o podporu opakovaně a například Jan Kořínek místo další podpory požádal o přidělení dobrovolníka placeného Orientálním ústavem.²³ Zvláštní skupinu pak tvořili ti, kteří již měli vlastní firmu v Orientu a žádali často o půjčku, aby mohli ve své práci pokračovat, nebo rozšířit firmu o novou pobočku.²⁴ Na několika následujících případech je možné sledovat jednotlivé typy udělených stipendií pro práci v zemích Afriky a Asie.

V roce 1932 poskytl Orientální ústav stipendium ve výši 20 000 Kč Františku Sedláčkovi jako podporu na usazení se v Íránu. Sedláček vystudoval práva a působil jako úředník ministerstva zahraničních věcí na československém konzulátu v Mexiku a poté jako konzul v Bejrútu v Sýrii. Po návratu do Československa navštěvoval též hospodářské kursy Orientálního ústavu. Své zkušenosti nabyté v zahraničí chtěl uplatnit jako komisionář na Blízkém východě. Po zralém uvážení si vybral Írán. „*Za své činnosti v Přední Asii došel jsem k poznání, že Blízký východ patří k zemím, které dosud poměrně nejméně trpí nynější světovou hospodářskou krizí. Od té doby studoval jsem bedlivě možnosti vzájemných obchodních styků mezi ČSR a státy blízkého Východu. Porovnával jsem statistické zprávy o exportu a importu oněch zemí, své informace jsem doplňoval zprávami od našich zastupitelských úřadů, od osob, které jsem za svého pobytu v Orientě poznal a konečně vlastními zkušenostmi, jež jsem tam nabyl. To všechno mne přivedlo k poznatku, že nejdůležitějšími státy, které po stránce hospodářské přijdou pro nás v úvahu, jest Persie²⁵ a Iraq. Oba státy dovážejí ve velkém množství výrobky, které se u nás zhotovují a jež s úspěchem soutěží na světovém trhu. „[...]„, Seznav vzájemné obchodní možnosti snažil jsem se vyšetřiti stanoviska firem a našel jsem doposud nejen porozumění, nýbrž i snahu vstoupiti s oněmi zeměmi v pravidelný styk. Uvádím zase příkladem: Báňskou a hutní společnost, Českomor. Kolben, spolek textilních průmyslníků a jiné. Rozhodnul jsem se proto, že odjedu do Persie a usadím se tam. Budu zastupovati Báňskou a Hutní společnost a Vítkovické železárny. Spolek textilních průmyslníků mně dá závazné nabídky firem pro textilní zboží, které se tam vyváží. Budu dále zastupovati firmu Chmel a firmu Zapotil, která vyváží řepné semeno. Jednám o zastoupení plzeňského piva a jsem již ve styku s několika firmami s jabloneckým zbožím v Železném Brodě a v Jablonci.“²⁶*

Na své působení v Orientě se František Sedláček pečlivě připravoval. Z citovaného úryvku jeho žádosti o stipendium vyplývají nejen jeho teoretické znalosti, ale též praktické

22 A AVČR, fond Orientální ústav 1928–1952, k. č. 13, inv. č. 37, č. 31. Stipendia, Jaromír Šenk, dopis Fráni a Šenka pro Orientální ústav z Dakaru dne 15. května 1935. „*Dovolujeme si Vám zdvořile oznámiti, že v důsledku změněných poměrů a obsáhlému programu pracovnímu jsme se rozhodli pracovati společně za stejným cílem, který jsme v našich žádostech za stipendium uvedli.*“ Zřídili komisionářskou firmu Centrosavia.

23 Jan Kořínek odešel v roce 1929 jako stipendista Orientálního ústavu do Maroka a v letech 1931 a 1932 u něj pracoval další stipendista, Vladimír Mašek.

24 Jako například firma Kuna a Šustr, která dostala půjčku 150 GBP na vytvoření pobočky v Alexandrii. K této firmě viz Adéla JŮNOVÁ MACKOVÁ – Hana NAVRÁTILOVÁ – Hana HAVLŮJOVÁ – Libor JŮN, *Krásný, báječný, nešťastný Egypt!*, Praha 2009, s. 88–91.

25 Persie – od roku 1935 přejmenována na Írán.

26 A AVČR, fond Orientální ústav 1928–1952, k. č. 13, inv. č. 37, č. 31. Stipendia, František Sedláček.

zkušenosti získané v zahraničí, kontakty navázané s československými zastupitelskými úřady a krajany v Íránu a Iráku a dohodnuté zastoupení československých firem. Ve své žádosti o stipendium též pečlivě rozepsal náklady komisionáře. „*Měsíční vydání Evropana činí v Teheránu, nebo v Bagdádu 4 500 až 5 000 Kč měsíčně. Do této částky jest zahrnut byt, strava, nájem kanceláře, světlo a úklid kanceláře. Při ročním pobytu nutno tedy počítati s 54 000 až 60 000 Kč. Nejlacnější cesta do Teheránu jest přes Moskvu, Kaspické jezero, Páhlevi – Teherán*²⁷ a dle výpočtů Čedoku přijde s větším zavazadlem na 4–6 000 Kč.“²⁸ Jako stipendium žádal necelou polovinu výdajů 30 000 Kč, schváleno bylo nakonec 20 000 Kč ve dvou pololetních splátkách.

Zajímavá je smlouva, kterou při převzetí stipendia podepisoval a která dokládá všeobecně podmínky a povinnosti stipendistů vůči Orientálnímu ústavu. Jeho úkolem bylo podávat zprávy o své práci a periodicky informovat o hospodářských i jiných poměrech v Persii. Zavazoval se, že vyjde vstříc československým zastupitelským úřadům a osobám, doporučeným Orientálním ústavem, radou i pomocí. Pokud by se mu dařilo po finanční stránce, měl vrátit poskytnutou částku a stát se příznivcem Orientálního ústavu.²⁹ Ve zprávě hospodářského odboru z roku 1938 se dokonce zachovala zmínka, že ústav skutečně vznesl žádost o vrácení stipendia (a vzhledem k tomu, že Sedláček podával pravidelně zprávy a plnil své závazky vůči Orientálnímu ústavu, jednalo se o vrácení financí s ohledem na jeho majetkové poměry).

Dalším zajímavým příkladem je působení Ing. Jana F. Žaluda. Ten se rozhodl odjet do Orientu v roce 1933, kdy oslovil hospodářské oddělení Orientálního ústavu s žádostí o stipendium pro práci komisionáře v Iráku. V říjnu 1933 mu byl povolen obnos dvakrát 15 000 Kč, které měly být postupně vypláceny dle jeho spolupráce s Orientálním ústavem.³⁰ Pro své povolání byl J. Žalud pečlivě připraven. Ovládal německý, anglický a francouzský jazyk a studoval též perštinu a arabštinu, aby se snáze dorozuměl se svými zákazníky. Jako většina ostatních žadatelů o stipendium měl za sebou náležitou praxi. Žalud pracoval čtyři roky pro Škodovy závody v exportním oddělení a tři roky u pražské firmy Ing. V. Němec (praxe komerčně technická). Cestoval po Alžírsku a Tunisku, ale nakonec si jako svou oblast zájmu vybral Irák. Ve své žádosti popsal velmi pečlivě důvody pro toto rozhodnutí: „*Obracel jsem svoji pozornost k Persii, ale nezauljal jsem se pro tuto oblast trvale, jelikož obchodní podnikání jest pro dohlednou dobu v Persii zabrzděno kontingenty a devisovými potížemi. – Za to upoutal plně mou pozornost Iraq, jako trh úplně volný a bez devisových potíží. – Tento trh jest bezesporu důležitým odbytištěm pro skoro všechna odvětví našeho průmyslu. – Jeho důležitost a odběruschopnost spočívá nejen ve vlastní spotřebě ale ve veliké míře v značně vysokém obchodu transitmím. Důležitým faktorem pro mé rozhodnutí se pro tuto oblast byla ta okolnost, že dosud nikdo z Československa v tomto směru v Iraku nepracoval a že československý průmysl až dosud postrádal jakékoliv zastoupení a odborné hájení svých zájmů v Iraqu, tak že i honorární konsulát RČS musil býti svěřen Angličanu*³¹

27 Tedy cesta vlakem přes Moskvu do Baku a odtud lodí do iránského přístavu Páhlevi a pronajatým automobilem či autobusem do Teheránu.

28 A AVČR, fond Orientální ústav 1928–1952, k. č. 13, inv. č. 37, č. 31. Stipendia, František Sedláček.

29 A AVČR, fond Orientální ústav 1928–1952, k. č. 13, inv. č. 37, č. 31. Stipendia, František Sedláček

30 A AVČR, fond Orientální ústav 1928–1952, k. č. 13, inv. č. 37, č. 31. Stipendia, Jan Žalud.

31 Zde je asi míněn irácký žid s britským občanstvím J. F. Rabino (první československý honorární konzul v Iráku, exequatur získal v roce 1930). Adéla JŮNOVÁ MACKOVÁ – Petr PŘEBINDA – Hana NAVRÁTILOVÁ – Lucie STORCHOVÁ – Hana HAVLŮJOVÁ, *Vlasta Kálatová Di-Lotti, česká lékařka v Bagdádu (1925–1932). Československé zájmy v Iráku v meziválečné době*, Praha 2011 (nepublikováno).

v Iraku usedlému. Jest bezesporné, že organisováním zastupitelské služby a důkladným zpracováním této oblasti bude čl. export podstatně zvýšen.“³²

Vzhledem k velkému zájmu o stipendia Orientálního ústavu byli uchazeči vybíráni též na základě jejich vlastní iniciativy, a to především jejich schopnosti získat si před odjezdem zastoupení československých firem. J. Žalud ke své žádosti přiložil též seznam firem, které mu přislíbily své zastoupení v Iráku.³³ Jako samostatný komisionář se nakonec J. Žalud neuchytil, ale narozdíl od jiných stipendistů, kteří se po roce či dvou vrátili do vlasti, působil v Iráku ještě v roce 1935 a to jako zástupce Škodových závodů a spolupracovník Exportního ústavu československého.³⁴

Inženýr Karel Petro, absolvent Vysoké školy obchodní, chtěl v roce 1933 nastoupit jako úředník honorárního konzulátu v Casablance v Maroku. Za tímto účelem si též podal žádost o stipendium u Orientálního ústavu ve výši 21 000 Kč. Tato suma měla pokrýt jeho cestu a roční pobyt v Casablance. Ve své žádosti též uvedl, že je ochoten přijmout i jiné místo ve francouzské kolonii či protektorátu. Hospodářský odbor o jeho žádosti rozhodl až v roce 1934, kdy se naskytla možnost zaměstnat jednoho stipendistu jako dobrovolníka u A. Wagnera, zástupce Škodových závodů v Bejrútu.³⁵ Orientální ústav schválil Petrovi obnos ve výši 20 000 Kč, ovšem s tím, že dostal 3 800 Kč na cestu a zbytek mu postupně každý měsíc vyplácel A. Wagner za odvedenou práci. Tato forma podpory praxe v Orientu byla využívána za součinnosti zahraničních firem, poboček československých firem v zahraničí, či československého komisionáře, který byl ochotný zaměstnat stipendistu a předat mu své znalosti. Jan Kořínek, jeden z prvních stipendistů Orientálního ústavu, který se uchýlil jako komisionář v Casablance (od roku 1929), zaměstnal v roce 1931 Vladimíra Maška³⁶, dalšího ze stipendistů hospodářského odboru.

Spisy dochované k činnosti Vladimíra Millnera na Dálném východě jsou jako jedny z mála k dispozici v celé šíři, od prvních kontaktů s Orientálním ústavem, žádosti o udělení stipendia až po výňatky z několika zpráv zaslaných hospodářskému odboru. Millner se narodil v roce 1897, vystudoval nižší gymnázium v Plzni a C. a K. námořní akademii ve Fiume, stal se důstojníkem obchodního loďstva. V Asii pobýval od roku 1926, v letech 1929–1932 pracoval pro americkou exportní firmu Dodge & Seymour jako zástupce ředitele v Batávii a Singapuru a posléze ředitel filiálky v Bangkoku. Ovládal jazyk anglický, německý, siamský a malajský, částečně uměl též francouzsky a holandsky. První dochované kontakty Millnera s Orientálním ústavem pocházejí z ledna a z února 1932, kdy jako dobrovolný spolupracovník ústavu podal první zprávu o situaci v Siamu a zasazoval se

32 A AV ČR, fond Orientální ústav, k. č. 13, inv. č. 37, č. 31. Stipendia, Jan Žalud.

33 A AV ČR, fond Orientální ústav, k. č. 13, sine. Dokumenty k udělení stipendia pro J. Žaluda. Tento seznam vyhotovil J. Žalud dne 16. září 1933, zahrnuje 21 společností, se kterými již uzavřel, nebo má připravenou, smlouvu k podpisu pro zastupování těchto podniků v Iráku, u dalších 30 jmen poznamenal, že s těmito firmami pokračuje jednání, které se blíží k úspěšnému konci.

34 Spolupráce J. Žaluda s Exportním ústavem československým se zdárně rozvíjela, na rozdíl od mnoha jiných korespondentů se ústavu pravidelně hlásil a zasílal své hospodářské zprávy, jež se nám bohužel nedochovaly v úplnosti, ale pouze v podobě několika článků pro časopis. Za své zprávy o iráckém trhu a možnostech vývozu a navazování styků s iráckými firmami dostával odměnu 5 000 Kč ročně.

35 A AVČR, fond Orientální ústav 1928–1952, k. č. 13, inv. č. 37, č. 31. Stipendia, Vladimír Millner. Zajímavá je cesta, kterou se tato pracovní nabídka dostala až k Vladimíru Millnerovi. Firma Wagner se obrátila na čl. konzula v Bejrútu Viktora Bayera, který nabídku předal Orientálnímu ústavu. Jednatel hospodářského odboru Zdenko Fafel se pak dotázal profesora Vysoké školy obchodní, Jaroslava Šlemra, činného člena Orientálního ústavu, zda by neměl vhodného absolventa pro tuto práci. Doporučil C. Millnera.

36 A AVČR, fond Orientální ústav 1928–1952, k. č. 13, inv. č. 37, č. 31. Stipendia, Vladimír Mašek.

o zvýšený zájem exportérů do země, která i v době krize zachovala otevřený trh.³⁷ Pravděpodobně na základě kladné odpovědi poslal další zprávu v květnu 1932,³⁸ ve které navrhoval zřídit vývozní společnost pro oblast dnešního Thajska a Malajsie, která by fungovala na základě jednotlivých zástupců usazených v důležitých obchodních centrech této oblasti. Ve svém dopise důkladně popsal strukturu fungování takovéto společnosti a nabídl se jako zástupce v Bangkoku, který by celou akci postupně zařídil.

Koncem roku 1932 se vydal do Prahy, kde se snažil pro začátek navázat komisionářské spojení s československými exportními firmami. Žádost o stipendium, podaná v listopadu je zachována na tištěném formuláři. Jako důvod své žádosti o stipendium uvedl: „*Zřízení komisionářského závodu v Siamu a Malajsku a za účelem prodeje československých výrobků.*“ V kolonce o majetkových poměrech napsal: „*Schopnost platiti si cestu Praha-Janov-Singapur-Bangkok a rozdíl mezi skutečnými nutnými výdaji a udělenou podporou Orientálním ústavem a Národohospodářským ústavem na dobu 1 roku.*“³⁹ Žádal o podporu ve výši 36 000 Kč a náklady na pobyt si vyčíslil na 108 000 Kč. Žadatel o stipendium musel též podrobně popsat sledovaný cíl, prostředky k jeho uskutečnění, časové vymezení svého plánu, získané kontakty atd. Millner pravděpodobně stipendium zvolil po dohodě s hospodářským odborem na základě předchozích jednání, ovšem i tak splňoval, díky svému dlouhodobému pobytu v Asii, všechna kritéria a stipendium mu bylo uděleno v listopadu 1932 v plné výši 36 000 Kč, splatné ve dvou pololetních lhůtách.

Zprávy o činnosti stipendistů se zachovaly většinou jen zprostředkovaně ve zprávách jednatele přednesených na schůzi hospodářského odboru. Jedná se ovšem jen o stručné hodnocení činnosti a potvrzení předání zpráv pro Orientální ústav. Hospodářské zprávy zaslané Vladimírem Millnerem jsou jedny z mála dokumentů, které se zachovaly jako příklad, jak taková činnost stipendisty v Orientu vypadala a co obnášela. Dopisy Millnera se zachovaly pouze díky tomu, že z nich Orientální ústav vybral delší výňatky, které pak zaslal ministerstvu obchodu. Důvodem byla snaha změnit komisionářské zastoupení na exportní firmu, která by si snáze diktovala podmínky prodeje a ceny výrobků z Československa, jež se v souvislosti s devalvací československé měny stávaly příliš drahými. Millner popisoval situaci na siamském trhu, zabýval se možnostmi československého vývozu, ale zároveň tvrdě kritizoval československé exportéry, kteří nebyli schopni podávat mu průběžně nabídky zboží, reagovat na jeho nabídku prodeje ani zboží řádně zabalit či zvolit správnou a rychlou trasu pro zásilku. Výsledkem jeho zkušeností pak bylo právě zřízení vývozní společnosti, jež by si toto vše obstarávala sama prostřednictvím svých zástupců jak v Evropě, tak v Asii.⁴⁰

Zdeněk V. Nosek ze Slaného žádal o stipendium v roce 1934 a jeho hlavním zájmem bylo vykonat šestiměsíční obchodní cestu po jižní a západní Africe a zajistit si tak kontakty pro své další komisionářské podnikání. Narodil se roku 1902, vystudoval gymnázium a poté jednoroční kurz na English University College v Praze. Pracoval pro československé exportéry v Hamburku a v Paříži a pět let působil u firmy Baťa. Dle vlastních záznamů tuto

37 A AVČR, fond Orientální ústav 1928–1952, k. č. 13, inv. č. 38, č. 32. Obchodní zprávy Malajsko, Siam 1932–1933. Dopis V. Millnera pro Orientální ústav, Bangkok dne 28. února 1932.

38 A AVČR, fond Orientální ústav 1928–1952, k. č. 13, inv. č. 38, č. 32. Obchodní zprávy Malajsko, Siam 1932–1933. Dopis V. Millnera pro Orientální ústav, Bangkok dne 28. května 1932.

39 A AVČR, fond Orientální ústav 1928–1952, k. č. 13, inv. č. 37, č. 31. Stipendia, Vladimír Millner.

40 A AVČR, fond Orientální ústav 1928–1952, k. č. 13, inv. č. 38, č. 32. Obchodní zprávy Malajsko, Siam 1932–1933. Výňatek z korespondence Orientálního ústavu s V. Millnerem v letech 1932 a 1933 pro ministerstvo obchodu.

Tabulka 1: Stipendisté hospodářského odboru Orientálního ústavu

Jméno	Příjmení	Titul	Data	Vzdělání	Jazykové znalosti
Jan	Kořínek		1904–1984	nižší reálka v Praze, střední škola s maturitou ve Francii	francouzština, němčina, angličtina
František	Mencl		1904	nižší reálka a obchodní akademie v Kolíně	němčina, francouzština, arabština
Antonín	Prokeš	Dr.			
Josef	Kučera	Ing.	1907	vyšší státní reálka, Vysoká škola obchodní v Praze	němčina, angličtina, francouzština
Ervín	Mandelík	Ing.			
Josefa	Kněžourková	Ing.		Vysoká škola obchodní	angličtina, francouzština
Karel	Tomeš		1902	gymnázium, 1 rok obchodní akademie, FF UK obchodní zeměpis	němčina, angličtina
Otto	Samec	Ing.	1904	reálka, obecná část Vysoké školy obchodní	němčina, francouzština, angličtina, hindústání
Pavel	Ptáček	Ing.		Vysoká škola obchodní	angličtina, ruština, němčina
Vladimír	Mašek		1901	nižší reálné gymnázium, obchodní škola Maděrova v Praze, rok na státním lyceu ve Francii	francouzština, němčina, angličtina
Vlastimil	Strejček	Ing.	1906	Vysoká škola obchodní v Praze	němčina, ruština, francouzština
Franz	Babel		1911	obchodní škola v Jablonci	němčina, angličtina, francouzština
Jaroslav	Průšek	Dr.	1906–1980	gymnázium v Praze, dějiny antických národů a Byzance na FF UK, studium sinologie a japanologie ve Švédsku a Německu	angličtina, němčina, japonština, čínština
Jan	Chmelík				
Vladimír	Millner		1897	nižší gymnázium, C. a K. námořní akademie ve Fiume	angličtina, němčina, siamština, malajština, francouzština, holandsština
Vojtěch	Chytil		1896–1936	reálka v Litvli, Akademie umění v Praze	angličtina, němčina, čínština, ruština, francouzština, polština
František	Sedláček	JUDr.	1895	gymnázium, doktorát práv	němčina, angličtina, francouzština, španělština
Antonín	Penc	Ing.	1906	Vysoká škola obchodní, Praha	němčina, angličtina, francouzština
Jan	Žalud	Ing.	1905	Vyšší státní průmyslová škola	němčina, angličtina, francouzština

Praxe	Místo	Rok přidělení stipendia	Přidělené finanční prostředky v Kč (půjčky i stipendia)	Poznámka
devisové a cukerní oddělení Pražské úvěrní banky	Maroko	1929	15 000	
účetní u různých firem ve Francii a Maroku	Indočína	1929	20 000	
odb. rada ministerstva zemědělství	Turecko	1929	1 500	
exportní oddělení různých firem, úředník banky Slavia	Egypt	1930	20 000	nepoužito
továrník v Radboři	Habeš	1930	25 000	nepoužito
samostatná korespondentka v angličtině a němčině	Maroko	1930	20 000	nepoužito
4 roky praxe jako účetní a korespondent různých firem	Šanghai a Hongkong	1930–1932	65 614	
praxe 4 roky u Ing. V. Červeného, záležitosti exportní	Brit. Indie	1930	20 000	nepoužito
	Holandsko	1931		
pět let v zahraničním oddělení a exportní službě Pražských vzorkových veletrhů	Maroko	1931–1932	31 000	
od roku 1927 dobrovolník u firmy J. Babuška	Alžír	1931	5 000	
1930–1931 praxe u firmy Rudolf Rosler v Jablonci	Egypt	1931–1932	28 000	1933 půjčka 15 000 Kč
pobyty na univerzitách ve Švédsku a Německu	Čína	1931 a 1934	18 000	v roce 1931 dostal ještě 15 000 Kč od kulturního odboru Orientálního ústavu
	Persie	1932	20 000	nepoužito
1929–1932 u americké exportní firmy Dodge a Seymour, ředitel pobočky	Siam	1932	36 000	
4 roky obchodní agenda čsl. vyslanectví v Tokyu a Pekingu, 5 let úředník čínského ministerstva školství, pořádal výstavy současného čínského umění v Evropě	Čína	1932	30 000	
úředník ministerstva zahraničních věcí	Persie	1932	20 000	
praxe u čsl. firem, 1931–1932 u Bati ve Francii, Švýcarsku a Indočině	Alžír	1933 a 1934	23 000	1936 a 1937 placen jako exponent Exportního ústavu čsl.
4 roky komerčně technická praxe, Škodovy závody a 3 roky u firmy Ing. Němec v Praze	Irák	1933	30 000	

Jméno	Příjmení	Titul	Data	Vzdělání	Jazykové znalosti
Karel	Petro	Ing.	1910	obchodní škola, Vysoká škola obchodní v Praze	němčina, angličtina, francouzština
Rudolf	Staněk	Ing.	1894	reálka, ČVUT v Praze, chemický obor	
Hanz	Tenschert		1900	obchodní akademie ve Vídni, kursy jazykové školy ve Vídni	němčina, angličtina
Josef	Vlach				
Karel	Haltmar	Dr.			
Josef	Kubálek	Dr.			
Zdeněk J.	Nosek		1902-	6 tříd gymnázia, roční kurs při English University College v Praze	němčina, angličtina, francouzština
Jan	Fráňa	Ing.	1907	Česká obchodní akademie v Brně, Vysoká škola obchodní v Praze, Svobodná škola politických nauk	němčina, angličtina, francouzština, polština, srbochorvatština, maďarština
Jaromír	Šenk		1905	reálné gymnázium a obchodní akademie	němčina, angličtina, francouzština, ruština, srbština, španělština
Jan	Bžoch	Ing.	1909	Československá obchodní akademie v Praze, Vysoká škola obchodní v Praze	němčina, angličtina, francouzština, španělština
Dalibor	Korejs		1897	Československá obchodní akademie v Praze	němčina, francouzština, srbochorvatština, italština, albánština
Ladislav	Pelzbauer	Ing.	1904	obecná škola, nižší reálné gymnázium, pokračovací obchodní škola	němčina, angličtina, francouzština
Karel	Adler				
Společníci	Kuna a Šustr				

Praxe	Místo	Rok přidělení stipendia	Přidělené finanční prostředky v Kč (půjčky i stipendia)	Poznámka
5 měsíců na ústavu soukromé ekonomiky obchodní a průmyslové u prof. Šlemra	Sýrie	1933	20 000	
chemik v cukrovarech, v letech 1922–1932 u firmy Handelsvereiniging Amsterdam na Jávě, chemik, ředitel cukrovarů	Niz. Indie	1934	20 000	1934 získal 30 000 Kč od Národohospodářského ústavu
praxe v továrně, zasilatelství, export pro firmu Horn a Nobbins Shanghai	Čína	1934	7 000	
	Afrika, Kapské město	1934	10 000	
	severní Afrika	1934	12 000	
tajemník Ústředního svazu čsl. průmyslníků, tajemník Československo-palestinské obchodní komory v Praze	Palestina	1934	5 000	
2 roky v Hamburku a 2 roky v Paříži export, 5 let u firmy Bařa, export do Afriky, 2 roky samostatný zástupce čsl. firem v Africe	Afrika, Johannesburg	1935	25 000	1934 a 1935 získal od Národohospodářského ústavu 25 000 Kč, 1936 a 1937 placen jako exponent Exportního ústavu čsl.
praxe u různých firem, exportní oddělení, účetnictví, překladačské práce	Senegal	1935	15 000	1936 a 1937 placen jako exponent Exportního ústavu čsl.
praxe v hotelnictví a obchodním zastoupení, působil v Brazílii, Argentině a Francii	Senegal	1935	10 000	
anglické hosp. kurzy orientálního ústavu, firma Schenker a spol., angl. korespondent, exportní odd.	Filipíny, Manila	1936 a 1939	20 000	1936 od Exportního ústavu čsl. získal 47 000 Kč, placen byl i v roce 1937 v lednu 3 250 Kč
úředník, prokurista a obchodní ředitel firmy Moravia v Bělehradě, samostatný obchodník v Kragujevci	Albánie	1936	15 000	
3 roky asistent u firmy Drogeria, 1927 do ciziny	S. Afrika, Tunis	1937	15 000	půjčka, 1936 a 1937 placen jako exponent Exportního ústavu čsl.
	J. Afrika	1937	15 000	půjčka, 1937 placen jako exponent Exportního ústavu čsl.
praxe u zahraničních firem v Evropě a v Egyptě, komisionářská činnost v Egyptě	Egypt	1937	21 434	půjčka, 1936 a 1937 placen jako exponent Exportního ústavu čsl.

Jméno	Příjmení	Titul	Data	Vzdělání	Jazykové znalosti
Josef	Handl	Ing.	1912	reálka, Vysoká škola obchodní v Praze	němčina, angličtina, francouzština, ruština
Karel	Čermák				
C. Ludvík	Kalvoda	Ing.			
Dalibor	Patrný		1908	obecná škola, reálka v Nizze s maturitou, Ecole des Haute Etudes v Paříži, Lehrwerkstätten des Technikum v Sasku	němčina, angličtina, francouzština
Celkem vyplaceno					

práci označil jako dobou strávenou: „většinou na cestách v Africe jako organisátor exportu jmenované firmy – má práce spočívala v každoroční návštěvě zákazníků, prodej, smlouvy, dodávky, celní intervence, studie trhu, přijímání a propouštění zástupců, vyřizování reklamací atd.“⁴¹ Další dva roky pak působil již jako samostatný zástupce československých firem v Africe. V roce 1934 mu bylo na plánovanou obchodní cestu přislíbeno 10 000 Kč. Získal též stejný obnos od Národohospodářského ústavu ČAVU, ale další potřebná podpora od Obchodního ústavu Obchodní a živnostenské komory v Praze nemohla být z technických důvodů uvolněna. Z těchto důvodů mu bylo nakonec stipendium Orientálního ústavu v roce 1935 navýšeno na 25 000 Kč a od Národohospodářského ústavu dostal ještě 15 000 Kč. Nosek vyjednával s přibližně šedesáti československými firmami a v době svého odjezdu měl již u poloviny zaručené zastupování, některé již zastupoval předtím. Jeho hlavním cílem bylo prozkoumat pečlivě jednotlivé trhy, uzavřít obchodní smlouvy s partnery v afrických zemích a zajistit dlouhodobý přínos svých jednání přijetím spolehlivých zástupců ve velkých afrických městech, kteří by pak obstarávali obchodní styky s československými exportéry. Zdeněk Nosek měl díky svým dřívějším obchodním cestám po Africe obchodní kontakty na mnoha místech a zástupce v jednotlivých zemích, se kterými byl již dříve v kontaktu.

Průběžné zprávy jednotlivých stipendistů se zachovaly ve velmi malém počtu a jen z některých let. Nemůžeme proto přesně zjistit, kolik se jich v Orientu uchytilo a jak dlouho tam působili. Podle dochovaných zpráv jednatele hospodářského odboru Z. Fafla se dá vysledovat zahraniční působení těch stipendistů, jejichž zprávy vždy na schůzích výboru hospodářského odboru předkládal.⁴² Osudy celé akce a většiny stipendistů však velmi dobře charakterizuje popis postavení československých komisionářů v Johannesburgu, resp. v Kapském městě, který zaslal ve svém dopise Orientálnímu ústavu jeden ze zmíněných

41 A AVČR, fond Orientální ústav 1928–1952, k. č. 13, inv. č. 37, č. 31. Stipendia, Zdeněk V. Nosek.

42 A AVČR, fond Orientální ústav 1928–1952, k. č. 12, inv. č. 35, č. 22. Materiály ze schůzí hospodářského odboru 1933–1938. Podle výčtu zaslanych zpráv můžeme s určitostí uvést, že v roce 1933 působili v Orientu Sedláček, Průšek, Chytil a Millner, roce 1934 Millner, Žalud, Penc, Chytil, Tomeš, Babel, Vlach a Petro, v roce 1935 Chytil, Millner, Penc, Kořínek, Fráňa, Žalud a Vlach, v roce 1936 Kubálek, Nosek, Kořínek, Babel, Fráňa a Penc, v roce 1937 Bžoch, Pelzbauer, Fráňa a Korejs, v roce 1938 Nosek, Bžoch, Kuna a Šustr, Fráňa, Adler.

Praxe	Místo	Rok přidělení stipendia	Přidělené finanční prostředky v Kč (půjčky i stipendia)	Poznámka
anglické a francouzské hospodářské kursy Orientálního ústavu, účetnictví u různých firem, od července 1936 u Čsl. Zbrojovky Brno	Kenya, Nairobi	1937–1938	30 000	půjčka
	J. Afrika, Johannesburg	1937	15 000	půjčka, 1937 placen jako exponent Exportního ústavu čsl.
pracoval jako komisionář v Habeši	Brit. Indie	1938	20 000	půjčka
7 let v prodejním oddělení firmy Svoboda a Hynais, Praha	Indočína	1939	10 000	
		1929–1939	623 548	

stipendistů, Zdeněk Nosek: „Zavést se zde jako samostatný zástupce čsl. zboží není jen tak lehká věc a nutno neúnavně pracovat přinejmenším rok, než jest možno při skutečně neúnavné práci pouze krýti režii, na výdělek není ani pomýšlení ... Nutno vzít v úvahu, že čsl. firmy na mě ani na pana Vlacha nečekaly, a skutečně schopné firmy jsou zde již zastoupeny řadu let.“⁴³

V roce 1935 se v Orientálním ústavu hlásilo s výsledky své práce sedm stipendistů. Podporu na vytvoření komisionářské firmy pro československé exportní firmy získaly v letech 1929–1935. Nejdéle z nich působil v Maroku v Casablance Jan Kořínek, který se specializoval na import cukru z Československa. Hospodářská krize třicátých let jej nezasáhla tak silně jako ostatní, stále byl schopen samostatně podnikat, ale zároveň začal pracovat též jako zástupce Škodových závodů. Podobný osud potkal též Jana Žaluda, který v roce 1933 získal stipendium na podnikání v Iráku v Bagdádu. Jako samostatný obchodník se neuchytil, ale díky svým znalostem a známostem se stal zástupcem Škodových závodů pro Irák. Výše zmiňovaný Vladimír Millner, který v Orientu působil již několik let u americké společnosti, se po třech letech samostatného působení v Siamu v Bangkoku vzdal své firmy, a to především v důsledku tlaku japonské konkurence. Československo nemělo v Siamu ani honorární zastoupení, které by mu mohlo být oporou při jednání s úřady, hlavně celními. Přijal nakonec místo ředitele francouzské prodejní společnosti. Ve stejném roce jako Millner se na Dálném východě, v Číně, osamostatnil i Vojtěch Chytil⁴⁴. Ani on nešel do neznámého prostředí, již několik let působil jako úředník v Japonsku a v Číně. V roce 1932 začal prodávat v Číně jabloneckou bižuterii a jako jediný ze stipendistů uvedených ve zprávě si nestěžoval na zhoršené podmínky v důsledku krize. Antonín Penc si zařídil komisionářskou firmu v Alžírsku, stipendium dostal dvakrát, v letech 1933 a 1934. Díky této dvojité podpoře se nakonec uchytil v importu československého skla. V roce 1935 se jeho podnikání dostalo do problémů v důsledku zavedení kontingentního systému v Alžírsku, ale podařilo se mu získat část kvót a za pomoci Exportního ústavu československého se

43 A AVČR, fond Orientální ústav 1928–1952, k. č. 13, inv. č. 37, č. 31. Stipendisté, Josef Vlach. Dopis Zdeňka Noska pro Orientální ústav, Johannesburg 16. října 1935.

44 Vojtěch Chytil (1896–1936) – byl též malíř a sběratel, z doby svého působení v Orientu přivezl do Čech velkou sbírku moderního čínského umění, která je dnes součástí sbírky orientálního umění v Národní galerii.

specializoval i na dovoz dalšího zboží z Československa. Josef Vlach získal podporu pro působení v Kapském Městě v roce 1934, ale nepodával žádné zprávy a jeho práce skončila neúspěšně. Jan Fráňa se v době vzniku této zprávy vrátil ze západní Afriky, kam odjel s podporou Orientálního ústavu prozkoumat trh a možnosti československého exportu. Výsledek jeho práce zůstal tedy stále otevřeným, ale ještě před nastoupením samotné komisionářské práce pochyboval o svém úspěchu v důsledku nedostatku provozního kapitálu.⁴⁵

Hospodářský odbor Orientálního ústavu se díky udělovaným stipendiím zapojil mezi ostatní instituce – Národohospodářský ústav ČAVU, Exportní ústav československý a ministerstvo průmyslu, obchodu a živností – které se snažily podpořit československý export v době hospodářské krize jak získáváním informací o méně známých trzích, tak vytvářením exportní infrastruktury pro československé vývozce. Na základě dochovaných pramenů není možné říci, že by československý obchod významněji narostl v důsledku působení těchto jednotlivých komisionářů, nicméně jejich průzkum trhů a zpřístupnění informací napomohli postupnému pronikání československých exportérů do Orientu, kde se obzvláště výrobky těžkého průmyslu, zbraní a továrních celků, úspěšně uchytily.

Zdroj dat pro tabulku 1: A AVČR, fond Orientální ústav 1928–1952, k. č. 12, inv. č. 22. Materiály ze schůzí hospodářského odboru 1929-1939. A AVČR, fond Orientální ústav 1928–1952, k. č. 12, inv. č. 37, č. 30 a k. č. 13, inv. č. 37, č. 30. Osobní spisy stipendistů.

---

⁴⁵ A AVČR, fond Orientální ústav 1928–1952, k. č. 12, inv. č. 35, č. 22/6. Materiály ze schůzí hospodářského odboru 1935. Schůze výboru hospodářského odboru Orientálního ústavu dne 13. září 1935.